

Методичні рекомендації щодо організації роботи з обдарованими дітьми

Розбудова державності в Україні зумовила нові тенденції щодо розвитку освіти. З'явилася нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально й духовно розвинених громадянах.

Центром концепції розвитку обдарованості є творча особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які вирізняються насамперед високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання.

Якщо в процесі навчання учнів учитель враховує індивідуальні особливості, успіх досягається швидше і за мінімальних витрат часу.

Мета розвитку здібностей найпідготовленіших учнів – допомогти їм реалізувати свої індивідуальні якості, не загубитися в сірій масі учнів, сприяти переорієнтації їхнього репродуктивного мислення на творче індивідуальне конструювання. У розвитку їхніх здібностей важливе значення має забезпечення та розширення інформованості в тих галузях, які їх цікавлять, організація для них різноманітної діяльності.

Обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості й мотивації.

Інтелектуальні здібності перевищують середній і високий рівні, творчість проявляється у новому і оригінальному підході до вирішення проблем і завдань, що стосується мотивації, то це єдність емоційно-вольових якостей: інтересу до певної діяльності і настирливості у досягненні мети. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності.

Особливості обдарованих дітей:

1. Мають хорошу пам'ять, особливий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення.
2. У них добре розвинута свідомість, теоретичний спосіб мислення.
3. Дуже активні й завжди чимось зайняті, вони прагнуть працювати більше за інших.
4. Ставлять високі вимоги до себе, у них добре розвинуте почуття справедливості, вони боляче сприймають суспільну несправедливість.
5. Наполегливі в досягненні результату в галузі, яка їх цікавить, для них характерний творчий пошук.
6. Хочуть учитись і досягають у навчанні значних успіхів. Навчання дає їм задоволення.
7. Завдяки численним умінням (класифікувати, категоризувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати і прогнозувати, робити висновки) вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів, фенологічних спостережень.
8. Вміють критично оцінювати навколишню діяльність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ, фантазувати.
9. Ставлять багато запитань і зацікавлені у позитивних відповідях на них.
10. Урок для обдарованих дітей особливо цікавий тоді, коли використовується дослідницький метод.
11. Із задоволенням виконують складні й довгострокові завдання.
12. Виявляють великий інтерес до читання, мають чималий словниковий запас.
13. Порівняно зі своїми ровесниками краще вміють розкривати взаємозв'язки між явищами і сутністю, індуктивно й дедуктивно мислити, маніпулювати логічними операціями, систематизувати, класифікувати й узагальнювати їх.
14. Мають почуття гумору, вони мають міцне здоров'я, життєрадісні, хоча зрідка стан здоров'я погіршується.
15. У них перебільшені почуття страху, емоційна залежність, незбалансованість порівняно з їхніми однолітками.

16. Потребують значної уваги з боку педагогічних працівників. Для них важливі не тільки глибокі й міцні знання, а й практичні навички, які дитина може отримати у різних наукових товариствах.

Обдаровані діти: ознаки, що виявляє спостереження:

1. Обдаровані діти, як правило, дуже активні й завжди чимось зайняті. Вони прагнуть працювати більше за інших або займають себе самі, причому часто справами, які не стосуються безпосередньо уроку, частково це стосується і предмета, до якого у них є здібності. Іноді здається, що активності цих дітей не вистачає на всі предмети, їм необхідна особлива увага, щоб розвивати хист у заданому напрямку, не примушуючи їх перенапружуватись і не дозволяючи почуттю незадоволеності перешкодити їх прагненню займатися тим, до чого вони схильні.
2. Вони наполегливо прагнуть розв'язувати поставлені перед ними завдання. Цим вони можуть дратувати вчителя, тому що хочуть знати більше. Дитині необхідно надати додаткову літературу.
3. Вони хочуть учитись і досягати успіху. Навчання приносить їм задоволення, і вони здобувають знання, не сприймаючи заняття як насилля над собою.
4. Завдяки численним умінням вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю. Особливо часто це виражається в самостійній роботі з літературою, проведенні експериментів з фізики, хімії.
5. Вони вміють критично розглядати дійсність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ. Вони не задовольняються поверховими поясненнями, навіть якщо ті й здаються достатніми їхнім ровесникам.
6. Вони ставлять багато запитань і зацікавлені у вичерпній відповіді на них.
7. Урок особливо цікавий тоді, коли використовується дослідницький метод. Інші учні вважають за краще вивчити добре сформульований навчальний матеріал.
8. Завдяки роботі із засобами масової інформації вони вміють швидко вирізнити найголовнішу інформацію, самостійно знайти важливі джерела інформації. Більше ніж інші вони зацікавлені в самостійному здобутті знань.
9. Порівняно зі своїми ровесниками вони краще вміють розкривати відношення між явищем і змістом, індуктивно і дедуктивно мислити, маніпулювати логічними операціями, узагальнювати.
10. Багато з них ставлять перед собою завдання, виконання яких потребує багато часу. Такі завдання спрямовані на застосування здібностей цих дітей у їх професійній діяльності, досягнення високих результатів, творчу реалізацію їхніх здібностей.

Алгоритм організації роботи з обдарованими учнями повинен передбачати:

- діагностику (психологічну та педагогічну);
- організацію навчальної діяльності (індивідуальні заняття, посилена увага з боку вчителів–предметників, участь в олімпіадах, конкурсах, змаганнях, додаткові заняття факультативи);
- організацію пізнавальної діяльності (інформаційне забезпечення, наукова організація праці, робота в бібліотеці, МАН, гурткова робота);
- аналіз успіхів та досягнення учнів;
- педконсилиуми та поради щодо обдарованих дітей, рекомендації батькам, учням, учителям;
- складання планів роботи з обдарованими школярами;
- забезпечення психологічного комфорту обдарованих учнів;
- підвищення професійного рівня педагогічних кадрів, вдосконалення творчого потенціалу вчителів.

Основною вимогою до підготовки педагогів для роботи з обдарованими дітьми є зміна педагогічної свідомості. А саме, зміна сформованих раніше в даного педагога стереотипів сприйняття (учня, навчального процесу і самого себе), спілкування і поводження (способів взаємодії) і, нарешті, методів навчання і виховання.

Тому підготовка до роботи з обдарованими дітьми має містити:

1. Формування знань (уявлення) про те, що таке обдарованість, хто такі обдаровані діти, які особливості їхнього навчання та розвитку у різних умовах.
2. Формування особистісного ставлення до обдарованого (як і до будь-якого іншого) учня не як до об'єкта педагогічного впливу, а як до суб'єкту спільної конструйованої педагогічної взаємодії, в ході якої відбувається навчання і розвиток учнів.
3. Навчання основних організаційних форм, психологічних і дидактичних методів практичної роботи з обдарованими дітьми.

Можна виділити основні заходи щодо роботи з обдарованими учнями:

Надання їм можливості виконувати більший обсяг навчальних завдань. При цьому має бути витриманий оптимальний обсяг додаткової роботи з обдарованими учнями.

Збільшення кількості завдань має поєднуватися з обов'язковим підвищенням їх складності. Це сприятиме інтелектуальному розвитку, формуванню здібностей.

Забезпечення зростання творчої активності шляхом розвитку у учнів вміння виділяти проблему, створювати проблемні ситуації у процесі навчання і знаходити шляхи їх вирішення, відбирати і структурувати навчальний матеріал, виділяти головне, суттєве, прагнення до самовдосконалення.

Пошук вчителем дієвих стимулів для активізації творчості учнів, диференційований підхід, заохочення обдарованих учнів до творчого пошуку.

Психологічні поради щодо складання програм роботи з обдарованими учнями

Основним принципом правильної ефективної роботи з обдарованими учнями є адекватність у виборі навчально-виховних програм. На думку фахівців, ці програми повинні якісно відрізнятися від програм, розрахованих на дітей із середніми можливостями, але ця різниця не повинна здійснюватися за рахунок збільшення обсягу навчального матеріалу, темпу навчання або включення завдань з програм для більш дорослих дітей. Рензуллі, обговорюючи якісні особливості навчання обдарованих дітей зазначав, що зміст їх навчальних програм повинен:

- виходити за межі загальноприйнятої програми,
- враховувати специфіку інтересів учнів,
- відповідати їхньому стилю засвоєння знань,
- не обмежувати прагнення учнів глибоко розуміти сутність тієї чи іншої теми.

Дослідники обдарованості виділили такі загальні принципи складання програм для обдарованих дітей:

- Кожна дитина є неповторною. Тому для створення адекватної програми треба спочатку визначити сильні і слабкі сторони дитини.
- Дорослі повинні підтримувати дітей у формуванні їхньої позитивної «Я-концепції», знижувати їхню зайву критичність щодо себе.
- Сім'я має підтримувати обдаровану дитину у реалізації її задатків, разом зі школою повинна взяти на себе відповідальність щодо її освіти.
- Зміст програми має відповідати інтересам і потребам дитини, задовольняти різноманітні потреби у навчанні.
- Для забезпечення оптимального розвитку програма має передбачати повільний поступовий перехід з одного рівня навчання на інший.

- Програма має бути збалансованою і сприяти всебічному розвитку, враховувати потребу у фізичному та емоційному вдосконаленні, а також у спілкуванні.
- Програма мусить розвивати у дитини наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість.
- Навчання повинно проводитися під керівництвом досвідчених фахівців.
- У програмі має бути передбачена система оцінювання її ефективності, що дозволить оцінити відповідність даної програми потребам дитини і можливості досягнення нею необхідних результатів.
- Основною метою програми має бути розвиток творчих здібностей.
- Навчальний план для обдарованої дитини повинен бути спрямований на розвиток загальних можливостей дитини, а саме: пізнавальні можливості і навички, володіння великим обсягом інформації, великий словниковий запас, застосування засвоєного у новому матеріалі, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виявлення прихованих залежностей і зв'язків, вміння робити висновки, вміння інтегрувати і синтезувати інформацію, прагнення до вирішення складних проблем, вміння розуміти складні ідеї, розрізняти тонкі відмінності, використання альтернативних шляхів пошуку інформації, здатність аналізувати ситуацію, вміння оцінювати як сам процес, так і результат, вміння передбачати наслідки, вміння міркувати, будувати гіпотезу, застосування ідей на практиці, здатність до перетворень, критичність мислення, розвинену допитливість.

Для успішної роботи з обдарованими дітьми вчителю необхідно:

1. Використовувати у своїй роботі систему пошуку обдарованих і талановитих дітей.
2. Виявляти здібності учнів за такими параметрами:
 - характеристика уваги;
 - особливості мислення;
 - характеристика пам'яті;
 - особливості темпераменту з урахуванням їх в організації навчальної діяльності.
3. Внести зміни до поурочних і тематичних планів, де передбачалась би цілеспрямована робота з кожною обдарованою дитиною.
4. Використовувати на уроках мотиваційні установки, які орієнтують учнів на навчання «хочу все знати», а не «хай мене навчать».
5. Використовувати на уроках самостійні творчі завдання, роботи пошукового характеру.
6. Поєднати навчальні знання з науковим пізнанням: науковим пошуком істини, експериментуванням, спостереженням у природі, синтезом і аналізом природних явищ.

Професійні риси необхідні вчителю для роботи з обдарованими дітьми

Учитель повинен:

- Бути доброзичливим, чуйним, поважати право іншого бути не схожим на нього самого.
- Знатися на психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
- Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
- Мати широке коло інтересів і вмінь.
- Володіти почуттям гумору (але без схильності до сарказму).
- Бути жвавим і активним.
- Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення.
- Мати творчий нетрадиційний особистий світогляд.
- Мати досить високу самооцінку, позитивну «Я-концепцію».

- Бути емоційно стабільною людиною, тому що співпраця з обдарованою дитиною потребує великих емоційних витрат, а це — велике навантаження.
- Мати здібність до індивідуалізації навчання.
- Уміти модифікувати навчальні програми.
- Бути готовим до виконання різноманітних додаткових обов'язків, пов'язаних з навчанням обдарованих дітей.

Поради вчителям щодо роботи з учнями з ознаками обдарованості

1. До обдарованих дітей треба ставитися спокійно. Вчитель повинен створити таку атмосферу в класі, в якій успіхи «зоряного хлопчика» (або дівчинки) викликали не почуття заздрості чи роздратування, а повагу з боку його однолітків.

Постійна недоброзичлива оцінка вихователя може призвести до втрати дитиною впевненості у своїх силах, тим самим приглушити здібності. Однак інша крайність «захвалювання» - викликає зарозумілість, що не менш шкідливо. Оцінка, яку дає педагог, має бути вимогливою, але доброзичливою, щоб зміцнювати віру в успіх.

2. Треба допомогти такій дитині, тобто дати їй завдання складніше. Кожне наступне завдання має бути більш складним, ніж попереднє, і водночас посильним.
3. Ефективне застосування методики самостійного опрацювання (дослідження) учнем нової теми. На півріччя кожен одержує свою серію завдань різної складності, які треба вирішити самостійно. Після цього поступово завдання розбирають усім класом.
4. Якщо сфера інтересів і набір здібностей учня досить вузькі, завдання вчителя – розвивати ці здібності максимально, щоб у майбутньому ця людина була здатна професійно використовувати наявні в неї здібності і стати винятковою у своїй галузі.
5. Талановитим дітям необхідне особливе середовище, необхідні труднощі, оскільки легкі успіхи за низьких вимог і загального слабого фону загрожують швидкою деградацією.